

INSTITUTUL TEOLOGIC BAPTIST DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE TEOLOGIE BAPTISTĂ,
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

JURNAL TEOLOGIC

Lucrări prezentate la Simpozionul
Reforma 500

Vol 17, Nr 1, 2018

EDITURA UNIVERSITARĂ

Redactor Șef / Editor

Dr Sorin SĂBOU (Prorector, Director, Research Center for Baptist Historical and Theological Studies, Baptist Theological Institute of Bucharest)

Consiliul editorial/Editorial Counsel

Dr Daniel MARIȘ (Rector, Baptist Theological Institute of Bucharest)
Dr Otniel BUNACIU (Dean, School of Baptist Theology, University of Bucharest)
Dr Ben-Oni ARDELEAN (Conferentiar, Baptist Theological Institute of Bucharest)
Dr Sorin BĂDRĂGAN (Dean, Baptist Theological Institute of Bucharest)
Dr Octavian BABAN (Chair Department, Baptist Theological Institute of Bucharest)
Dr Corneliu BOINGEANU (Chair Department, School of Baptist Theology, University of Bucharest)
Dr Daniel FODOREAN (Prodean, ID, Baptist Theological Institute of Bucharest)
Dr Vasile TALPOȘ (Professor, Baptist Theological Institute of Bucharest)
Dr Samuël BĂLC (Conferentiar, Baptist Theological Institute of Bucharest)
Dr Daniel GHERMAN (Lecturer, Baptist Theological Institute of Bucharest)
Dr Ioan-Gheorghe ROTARU (Conferentiar, 'Timotheus' Brethren Theological Institute, Bucharest)

Consiliul consultativ/Advisory Board

Dr Paul FIDDES (Professor, University of Oxford)
Dr Radu GHEORGHIIȚĂ (Associate Professor, Midwestern Baptist Theological Seminary)
Dr Paul KISSLING (Professor, Lincoln Christian University)
Dr Bruce LITTLE (Professor, Southeastern Baptist Theological Seminary)
Dr Eugen MATEI (Director, Center for Advanced Theological Studies, Fuller Theological Seminary)
Dr Mihaela MIROIU (Professor, National School of Political and Administrative Studies)
Dr Parush PARUSHEV (Dean, International Baptist Theological Seminary)
Dr Ian RANDALL (Fellow, Royal Academy of Historians)
Dr Tiberius RAȚĂ (Chair Department, Grace College & Theological Seminary)
Dr Adonis VIDU (Associate Professor, Gordon Conwell Theological Seminary)

Indexing

This periodical is indexed in the ATLA Religion Database® (ATLA RDB®), <http://www.atla.com>, and ERIH PLUS.

Adresa redacției

Str. Berzei, nr. 29, București, sect.1, 010251, România, tel. 021-3159108, editor@jurnalteologic.ro, www.jurnalteologic.ro

Editura Universitară

Bd. Nicolae Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București, 010045, Tel. 021-315.32.47, www.editurauniversitară.ro

Jurnal teologic / coord.: Sorin Sabou - București: Editura Universitară, 2015

ISSN 1 844 - 7252

1. Sabou, Sorin (coord.)

2. Mariș, Daniel (coord.)

Cuprins

GHEORGHITĂ, Radu, Solum Evangelium - Gal 2:15-21, 5

SABOU, Sorin, Luther despre libertate, 47

BULBOACĂ, Sorin, Comunități reformate (calvine) și structuri eclesiastice în Banat, Zarand, și Țara Hațegului în veacul al XVII-lea, 67

BOJOR, Raluca, Reforma de la Brașov, 93

CARAMAN, Cristian, Expresia muzicală a Reformei - repere istorice și stilistice, 127

ROTARU, Ioan-Gheorghe, Johannes Honterus - God's Evangelist in Transylvanian Lands, 161

Solum Evangelium - Gal 2:15-21

Dr Radu GHEORGHITĂ

Midwestern Baptist Theological Seminary

rgheorghita@mbts.edu

Abstract

The five *Solas* constitute a robust summary of the theology of the Reformers. Each of the *Solas* is supported by ample Scriptural texts across the entire spectrum of the New Testament writings and authors. The focus of the present article is on *Sola Fide*, as it is stated and explored by the apostle Paul in Gal 2:15-21, one of the most remarkable passages in his earlier writings. After a brief analysis of the main theological terminology and ideas of the passage, the article suggests that the apostle Paul would have made room for another fundamental concept – *Solum Evangelium*, the one, unique, singular gospel – to join the other five. This concept not only permeates the opening stages of the epistle, but it also lends itself as a powerful integrative theological center around which the other five *Solas* revolve.

Keywords: Apostle Paul, gospel, faith, solum evangelium

Decantate în anii care au urmat Reformei, cele cinci *Sola* asociate cu teologia Reformatoilor, *Sola Scriptura*, *Sola Fide*, *Sola Gratia*, *Solus Christus*, și *Soli Deo Gloria*, continuă să fie considerate o sinteză teologică

adecvată a acesteia.¹ Desigur, suportul biblic pentru fiecare dintre cele cinci elemente distinctive poate fi găsit în multe pasaje din Scripturi. Rândurile care urmează oferă o investigație exegetică a unuia dintre cele mai importante texte din Noul Testament și a legăturii sale cu *Sola Fide*, unul dintre acești piloni fundamentali. Deși sunt multe alte pasaje care ar putea sluji la fel de bine acestui scop, Gal 2.15 – 21 este ales pentru că ar fi greu de găsit un text mai important pentru Reformatori decât această declarație Paulină. Textul este foarte bine cunoscut datorită afirmațiilor sale rezonante: „pentru că nimeni nu va fi socotit neprihănit prin faptele Legii” (v. 16) sau, chiar mai renumit: „am fost răstignit împreună cu Cristos și trăiesc, dar nu mai trăiesc eu, ci Cristos trăiește în mine” (v. 20). Între aceste două afirmații însă, se află un text extrem de complex, dificil de exegetat, și cu multe traiectorii posibile de interpretare. Traseul propus constă într-o analiză verset de verset a paragrafului, a ideilor sale radicale, a rolului pe care îl joacă în ansamblul

¹ Printre publicațiile recente dedicate acestui aspect trebuie menționate volumul lui Vanhoozer, Kevin J. *Biblical Authority after Babel: Retrieving the Solas in the Spirit of Mere Protestant Christianity*. Grand Rapids: Brazos, 2016, și titlurile din seria The Five Solas: Barrett, Matthew M. *God's Word Alone -- The Authority of Scripture: What the Reformers Taught...and Why It Still Matters*. Grand Rapids: Zondervan, 2016; Schreiner, Thomas R. *Faith Alone -- The Doctrine of Justification: What the Reformers Taught...and Why It Still Matters*. Grand Rapids: Zondervan, 2015; Trueman, Carl R. *Grace Alone -- Salvation as a Gift of God: What the Reformers Taught...and Why It Still Matters*. Grand Rapids: Zondervan, 2017; VanDrunen, David. *God's Glory Alone -- The Majestic Heart of Christian Faith and Life: What the Reformers Taught...and Why It Still Matters*. Grand Rapids: Zondervan, 2015; și Wellum, Stephen *Christ Alone -- The Uniqueness of Jesus as Savior: What the Reformers Taught...and Why It Still Matters*. Grand Rapids: Zondervan, 2017.

epistolei și al teologiei Pauline, iar apoi a implicațiilor acestora pentru viața bisericii, a celor din Galatia de acum 2000 de ani, sau a celor din perioada Reformei, sau a celor din România secolului XXI.

Există și un alt considerent care recomandă în mod special acest paragraf. În corpul scrierilor Pauline, Galateni apare pe poziția a patra, după epistolele către Romani, 1 și 2 Corinteni. Ordinea canonică prezentă este rezultatul unor considerente artificiale, care au de-a face cu lungimea scrierii și nu cu ordinea cronologică sau cu teologia lor. Dacă însă s-ar avea în vedere ordinea lor cronologică, epistola către Galateni s-ar afla pe una din primele poziții, dacă nu chiar pe prima! Deși acest lucru nu poate fi dovedit cu certitudine absolută, majoritatea specialiștilor NT plasează epistola către Galateni în grupul celor mai timpurii scrieri Pauline,² și nu puțini o consideră chiar prima dintre ele. Dacă ea într-adevăr este prima dintre ele, epistola către Galateni stă ca cel mai timpuriu document Creștin atestat istoric și aflat în posesia noastră.³ Importanța acestui fapt nu poate fi exagerată. Pe paginile acestei epistole ne întâlnim cu prima atestare documentară a termenilor cardinali care

² Desigur o așezare în ordine cronologică precisă nu poate fi susținută cu certitudine. Marea parte din elementele textuale care ar ajuta la ordonarea lor sunt nelipsite de ambiguități cronologice. Singurele epistole a căror cronologie relativă este sigură sunt 1 și 2 Corinteni și Romani.

³ Singura epistolă care ar intra în competiție pentru acest loc prioritar ar fi epistola lui Iacov. Deși pentru mult timp datarea acesteia a fost stabilită în a doua parte a secolului întâi, în ultima vreme un număr crescând de specialiști argumentează pentru o datare foarte timpurie a ei; vezi McKnight, Scot. *The Letter of James*. NICNT. Grand Rapids: Eerdmans, 2011.

compun mesajul creștin: evanghelie, credință, justificare/dreptate, har, pace, Duh Sfânt, Domnul Isus Cristos, și mulți alți. Bineînțeles, uzanța acestor termeni în *kerygma* creștină precede uzanța lor în mărturii scrise. Totuși, ca izvor documentar scris, epistola către Galateni are un rol nedepășit în cartografia teologică a Creștinismului timpuriu.

Există și un alt motiv istoric pentru care alegerea epistolei către Galateni se justifică. Dintre toate scrierile Noului Testament, Martin Luther, părintele Reformei, s-a identificat cel mai mult cu ideile acestei epistole. El considera că nu există vreo altă scriere nou-testamentară în care evanghelia să fie prezentată mai clar sau apărată mai viguros. În felul său inimitabil, a mers până acolo încât s-a legat cu jurământ de ea, poreclind-o cu numele soției lui, „Katia von Bora”: „Der Brief an die Galater ist mein Epistelchen, dem ich mich angetraut habe. Er ist meine Katharina von Bora.”⁴ Cititorul atent al epistolei va împărtăși convingeri similare cu cele ale lui Luther. În Galateni ne întâlnim cu cel mai autentic portret al apostolului Pavel și cu cea mai deslușită expunere a evangheliei, mesajul său al cărui adevăr trebuie apărat în fața oricăror adversari, fie ei îngerii (1:8-9), sau Iudaizatori (2:4-5), sau „stâlpii” din Ierusalim, (2:6-10), sau, în mod paradoxal, chiar el însuși (1:8).

Doar un comentariu comprehensiv poate face dreptate mesajului unei astfel de epistole, obiectiv irealizabil în perimetrul unui singur articol.⁵ Ca alternativă pragmatică, se poate alege pasajul cheie din epistolă,

⁴ Citatul este preluat din Martin Luther. *Ordnung und Abgrenzung der Reformation 1521-1532*, vol. 2, editor Martin Brecht, p. 433-437.

⁵ Printre comentariile de referință, merită menționate Das, A. Andrew.

care conține, *in nuce*, esența ei. Comentariul epocal al lui Hans Dieter Betz atribuie secțiunii 2:15-21 calitatea de miez teologic al epistolei.⁶ Comentariul constituie una dintre primele încercări reușite de analiză a asemănărilor dintre discursul greco-roman de tip juridic, familiar contemporanilor lui Pavel, și raționamentul epistolei. Teza principală a argumentului, *propositio*, este localizată tocmai în acest pasaj. Ea este pregătită de *exordium* 1:6-10, care menționează motivul scrierii, și de *narratio* 1:11-2:14, o relatare a unor episoade premergătoare. La rândul ei, teza este urmată de *probatio / argumentatio* 3:1-4:31, secțiunea cea mai voluminoasă, care conține nu mai puțin de șase argumente distincte aduse de Pavel în sprijinul tezei formulate. Teologia lui Pavel își găsește astfel în Galateni una dintre primele ei formulări de sinteză, dacă nu chiar prima.

Galatians. Concordia Commentary. A Theological Exposition of Sacred Scripture. St. Louis: Concordia Publishing House, 2014; Fung, R. Y. K. *The Epistle to the Galatians*. NICNT. Grand Rapids: Eerdmans, 1988; Hays, Richard B. "The Letter to the Galatians: Introduction, Commentary, and Reflections." *The New Interpreter's Bible*. Ed. Keck, Leander E. Vol. 11. NIB. Nashville: Abingdon Press, 2000. Pages 181-348; Longenecker, Richard N. *Galatians*. WBC. Waco, TX: Word, 1990; Martyn, J. Louis. *Galatians*. AYBC. New York: Doubleday, 1997; Moo, Douglas J. *Galatians*. BECNT. Grand Rapids: Baker, 2013; Schreiner, Thomas R. *Galatians*. ZECNT. Grand Rapids: Eerdmans, 2010; Witherington, Ben. *Grace in Galatia: A Commentary on St. Paul's Letter to the Galatians*. Grand Rapids: Eerdmans, 1998. Numărul monografiilor și studiilor de specialitate este la fel de impresionant, cf., Dunn, James D. G. *The Theology of Paul's Letter to the Galatians*. NTT. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

⁶ Betz, Hans Dieter. *Galatians: A Commentary on Paul's Letter to the Churches in Galatia*. Hermeneia. Philadelphia: Fortress Press, 1979;

Textul grecesc și cel în tr. Cornilescu sunt redade mai jos:

<p>15 Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι καὶ οὐκ ἐξ ἔθνῶν ἀμαρτωλοί· 16 εἰδότες [δὲ] ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, ὅτι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ.</p>	<p>15 Noi suntem Iudei din fire, iar nu păcătoși dintre Neamuri. 16 Totuși, fiindcă știm că omul nu este socotit neprihănit prin faptele Legii, ci numai prin credința în Isus Cristos, am crezut și noi în Cristos Isus, ca să fim socotiți neprihăniți prin credința în Cristos, iar nu prin faptele Legii; pentru că nimeni nu va fi socotit neprihănit prin faptele Legii.</p>
<p>17 εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν Χριστῷ εὐρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἀμαρτωλοί, ἄρα Χριστὸς ἀμαρτίας διάκονος; μὴ γένοιτο.</p>	<p>17 Dar dacă, în timp ce căutăm să fim socotiți neprihăniți în Cristos, și noi înșine am fi găsiți ca păcătoși, este oare Cristos un slujitor al păcatului? Nicidecum!</p>
<p>18 εἰ γὰρ ἂ κατέλυσα ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἑμαυτὸν συνιστάνω. 19 ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα θεῶ ζήσω. Χριστῷ συνεσταύρωμαι· 20 ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῆ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ.</p>	<p>18 Căci, dacă zidesc iarăși lucrurile, pe care le-am stricat, mă arăt ca un călcător de lege. 19 Căci eu, prin Lege, am murit față de Lege, ca să trăiesc pentru Dumnezeu. 20 Am fost răstignit împreună cu Cristos, și trăiesc... dar nu mai trăiesc eu, ci Cristos trăiește în mine. Și viața, pe care o trăiesc acum în trup, o trăiesc în credința în Fiul lui Dumnezeu, care m-a iubit și S-a dat pe Sine Însuși pentru mine.</p>
<p>21 Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ· εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανεν.</p>	<p>21 Nu vreau să fac zadarnic harul lui Dumnezeu; căci dacă neprihănirea se capătă prin Lege, degeaba a murit Cristos.</p>

Pentru început este necesară o clarificare suplimentară cu privire la contextul imediat al pasajului. Dacă este evident că paragraful supus atenției se încheie cu v. 21, începutul lui este mai greu de localizat. În v. 14, Pavel se adresează lui Petru cu ocazia incidentului din Antiohia. Dacă se face abstracție de ghilimele puse în text,⁷ v. 15 se potrivește mai bine cu versetul anterior, decât cu cel posterior, fiind mai degrabă o continuare a muștrării din Antiohia, decât lansarea în enunțul tezei. Locul exact în care ar trebui puse ghilimelele rămâne o chestiune disputată între comentatori. Este suficient la acest punct să se scoată în evidență măiestria stilistică de care Pavel dă dovadă, reflectată în tranziția subtilă de la episodul Antiohia (v. 2:14), la situația din Galatia (v. 3:1). Galatenii sunt transpuși în Antiohia ca apoi să fie readuși la ei acasă, în cel mai imperceptibil mod, pentru că episodul din Antiohia – poate cel mai tensionat pasaj din întregul NT – este direct relevant pentru situația lor. Galatenii, cu siguranță dezamăgiți de instabilitatea ipocrită de care Petru este acuzat în Antiohia, sunt aceiași oameni care ar trebuie să fie alarmați de instabilitatea lor, manifestată în graba de a abandona adevărata evanghelie pentru un mesaj contrar acesteia (1:6-7).⁸

⁷ Ghilimelele sunt în mod cert absente din presupusul manuscris original precum și din cele mai timpurii manuscrise, lucru valabil, de altfel, și cu privire la împărțirea și numerotarea versetelor sau a capitolelor.

⁸ La o concluzie similară ajunge și Hays, *Galatians*, p. 235.

O altă observație preliminară este frecvența mare cu care sunt folosiți câțiva termeni. Printre aceștia se remarcă: a crede (credință) – de 4 ori, Lege – de 7 ori, socotit neprihănit (neprihănire) – de 5 ori, a trăi (viață) – de 7 ori, a muri (a se da, a fi răstignit) – de 4 ori. Simpla frecvență a acestor termeni indică importanța pe care o joacă în teza anunțată de Pavel și faptul că, oricum ar fi ea formulată, ei nu pot să lipsească din considerentele ei. A doua observație, tot de natură lexicală, este dualitatea intrinsecă a ideilor prezentate, reflectată în termenii diametral opuși. Se observă în primul rând antiteza dintre „credința în Cristos” și „faptele Legii,” menționată în mod explicit de patru ori. Dualismul de la esența tezei are și o dimensiune etnică, pe falia grupărilor etnice Iudei vs. ne-Iudei. La fel de remarcabil este contrastul dintre viață/a trăi vs. moarte/a muri/a răstigni, sau a strica vs. a zidi. Toți acești termeni antitetici aduc în prim plan o taxonomie de realități polarizate, care fie se sprijină, fie se exclud reciproc. De fapt, termenii mai sus amintiți sunt doar o parte dintr-un grup mult mai mare de dipoli teologici cu care epistola este presărată. Mai proeminenți între ei se pot aminti: fiu vs. rob, a fi liber vs. a fi rob, a fi matur vs. a fi imatur, promisiunea vs. Legea, înainte vs. după venirea Credinței, adevărat vs. fals, faptele firii pământești vs. roada Duhului, etc.⁹ Acest impresionant număr de fațete ale du-

⁹ Trebuie menționat faptul că există o deosebire esențială între genul de dualism menționat în acest paragraf și paradoxurile teologice Pauline, idei opuse care sunt ambele adevărate. Câteva exemple de acest gen sunt evidente în pasajul ales. Pavel afirmă: „Am murit ... dar ... trăiesc,” sau „trăiesc, dar nu mai trăiesc eu.” Paragraful următor conține un alt exemplu: Duhul Sfânt este atât agent inițiator al mântuirii „după ce ați început prin Duhul” (Gal 3:3), cât și un

alismului Paulin nu poate fi întâmplător. El demonstrează că mesajul propovăduit de Pavel, evanghelia, nu lasă loc pentru teren neutru. Ea va duce în mod inevitabil la polarizare, la contrast, la separare.

La început trebuie clarificate conceptele de bază cu care operează Pavel în acest paragraf. Studiul de față se limitează doar la trei: faptele Legii, credința în Cristos, și a fi justificat / a fi socotit neprihănit / a fi drept. Aceste trei chestiuni formează temelia pe care este construit nu doar mesajul epistolei către Galateni, ci întreaga teologie a apostolului Pavel.¹⁰ Fiecare dintre aceste trei concepte teologice necesită o tratare mult mai largă decât poate fi oferită aici, unde ne limităm la o succintă prezentare a cadrului în care ele trebuie analizate și interpretate.

corolar al credinței „ați primit Duhul prin credință,” (Gal 3:2). Cele două adevăruri, aparent contradictorii după principiile logicii formale, ajung să fie fundamentul pentru două sisteme teologice competitive, Calvinismul și Arminianismul. Cu toate acestea, Pavel, în mod paradoxal, le afirmă pe ambele cu aceeași tărie. Discuția acestor chestiuni nu poate fi purtată aici.

¹⁰ Literatura dedicată teologiei Pauline este fără îndoială cea mai numeroasă între tematicile teologiei biblice. Se remarcă printre ele: Schreiner, Thomas R. *Paul, Apostle of God's Glory in Christ: A Pauline Theology*. Downer's Grove: InterVarsity Press; Dunn, James D. G. *The Theology of Paul the Apostle*. Grand Rapids: Eerdmans, 1996; Wright, N. T. *Paul and the Faithfulness of God: Christian Origins and the Question of God, Volume 4*. Minneapolis: Fortress Press, 2013; și Schnelle, Udo. *Apostle Paul. His Life and Theology*. Grand Rapids: Baker, 2005.

a. Credința în Isus Cristos / A crede în Cristos Isus

[„ci numai prin credința în Isus Cristos, am crezut și noi în Cristos Isus” Gal. 2:16]

În Galateni, precum în celelalte epistole Pauline, expresia aceasta apare sub mai multe forme. În primul rând este forma ei substantivală: „credința în Isus Cristos,” „credința în Cristos,” și „credința în Fiul lui Dumnezeu.” Ne întâlnim însă și cu forma verbală: „am crezut în Cristos Isus,” identică din punct de vedere semantic cu forma substantivală, ambele forme prezentându-l pe Cristos ca obiect al credinței, i.e., credința este pusă „în Cristos.” Traducerile în limba română redau cu consecvență acest sens al celor două forme de exprimare. Acest fapt însă ascunde unul dintre cele mai dezbătute subiecte în teologia Paulină, și anume, sensul sau înțelesul formei substantivale „credința în Cristos” atunci se ia în considerare forma ei în limba Greacă. În Noul Testament, expresia apare ca o construcție genitivală, πίστις Ἰησοῦ Χριστοῦ, *pistis Iesou Hristou*, care, în traducere mot à mot, ar putea fi tradusă: „credința/credințioșia lui Cristos.” Dacă se optează pentru această variantă de interpretare, construcția genitivală este un genitiv atributiv (genitiv subiectiv) cu sensul de „credința/credințioșia manifestată de Cristos,” „credința/credințioșia de care Cristos a dat dovadă,” sau „credința/credințioșia atribuită lui Cristos.” La fel de plauzibilă este și valoarea de genitiv obiectiv dată expresiei, adică „credința în Cristos,” „credința pusă în persoana și lucrarea lui Cristos,” „credința celui ce crede în Cristos.”

Argumente de ordin gramatic, stilistic, lexical și teologic pot fi aduse în sprijinul ambelor interpretări.¹¹ Fără a intra în prezentarea detaliată a argumentelor, articolul de față adoptă înțelesul clasic al expresiei, „credința în Cristos,” opțiunea majoritară în traduceriile Românești.¹² Există cel puțin trei argumente care, atunci când sunt luate cumulativ, oferă o bază suficient de solidă pentru adoptarea acestui sens. În primul rând în v.16, forma substantivală este folosită de două ori. Între ele se află însă forma verbală „am crezut în Cristos,” expresie care nu poartă ambiguitatea semantică a formei substantivale. Sensul formei verbale este cât se poate de clar: Cristos este obiectul spre care se îndreaptă credința celui ce crede. Forma verbală este folosită în v. 16 tocmai ca să rezolve ambiguitatea semantică pe care cele două uzanțe substantivale o manifestă.¹³ Un al doilea motiv în favoarea interpretării obiective a ex-

¹¹ Desigur, numărul interpretărilor posibile este chiar mai mare, dar o investigație serioasă a acestora nu este nici posibilă nici necesară aici. Problematika este tratată substanțial într-o recentă colecție de articole: Bird, Michael F., and Preston M. Sprinkle, eds. *The Faith of Jesus Christ: Exegetical, Biblical, and Theological Studies*. Peabody, MA: Hendrickson, 2011.

¹² Toate traduceriile în limba română, mai puțin una, apelează la sensul obiectiv, „credința în Isus Cristos.” Doar Biblia Fidela traduce cu sens atributiv, „credința lui Isus Cristos.” Faptul că această opțiune a fost aleasă fără o înțelegere deplină a mizei traducerii se reflectă tocmai în faptul că substantivul *pistis* este tradus prin „credință” și nu prin „credințioșia [lui Cristos],” singurul caz în care această opțiune are sens.

¹³ Contra-argumentul adus acestei interpretări vizează natura pleonastică pe care o capătă versetul, repetarea de trei ori a aceleiași idei într-un singur verset fiind neîntâlnită în scrierile Pauline. Contrar acestui fapt, se poate susține că expunerea unui adevăr atât de profund necesită accentuare repetată, fără ca tripla repetiție să fie considerată superfluă.

presiei *pistis Hristou* este sprijinit de paralelismul semantic între această expresie și expresia *gnosis Hristou* (vezi Filip. 3:8).¹⁴ Și această expresie are potențial două sensuri, cel de genitiv obiectiv, adică, „cunoașterea lui Cristos, cunoașterea de Cristos” (Cristos este obiect al cunoașterii)” și cel de genitiv subiectiv, adică, „cunoașterea lui Cristos, cunoașterea pe care o are Cristos” (Cristos este Cel ce cunoaște). Spre deosebire de expresia din Galateni, cea din Filipeni, *gnosis Hristou*, atât contextual cât și teologic, poate căpăta doar primul sens, adică „cunoașterea de Cristos.” Echivalența sintactică a celor două expresii, *mutatis mutandis*, permit ca expresia din Galateni să fie tradusă ca genitiv obiectiv, „credința în Cristos.” Al treilea argument și posibil cel mai convingător este simplul fapt că dacă Pavel ar fi dorit să scoată în evidență „credința/credințioșia lui Cristos,” el ar fi putut să formuleze acest adevăr folosind adjectivele adecvate, atât de accesibile. Aceasta este modalitatea la care recurge autorul epistolei către Evrei când face referire explicită la credințioșia lui Isus Cristos, „adică Isus, care a fost credincios Celui ce L-a rânduit” *Iesoun piston onta to poiesanti auton*, (Evr. 3:2). Chiar și Pavel în Galateni apelează la această frazeologie când îl descrie pe Avraam astfel: „Avraam cel credincios,” *sun to pisto Abraam* (Gal 3:9). Lipsa unei fraze de acest fel în descrierea lui Cristos ne face să credem că Pavel folosește expresia *pistis Hristou* pentru a scoate în evidență nu credințioșia

¹⁴ Poziția este riguros argumentată de Dunn, James D. G. "Once More, PISTIS HRISTOU" *Pauline Theology, Volume IV: Looking Back, Pressing On*. Ed. Johnson, E. Elizabeth. SBLSS. Atlanta: Scholars Press, 1997, 61-81.

demonstrată de Cristos (de altfel, un adevăr asumat și deosebit de important în teologia Paulină) ci mai degrabă credința în Cristos, credința exprimată, direcționată spre și pusă în Cristos.

Deși ar fi multe alte sublinieri de făcut în dreptul frazei „credința în Cristos,” spațiul permite doar trei completări succinte. În primul rând, credința la care face referire Pavel este identificată, chiar identică în esența ei, cu credința demonstrată de Avraam, tatăl celor credincioși. În ce s-a manifestat credința acestuia, conform tabloului creionat de Pavel? În faptul că Dumnezeu i-a făcut lui Avraam o promisiune, și acesta a crezut-o. Promisiunea făcută de Dumnezeu lui Avraam era un adevăr care fusese rostit și urma să devină realitate.¹⁵ Pentru Pavel esența credinței lui Avraam constă într-un răspuns corect dat promisiunilor lui Dumnezeu. Noul Legământ, instituit de Cristos prin moartea și învierea Sa, este tot o promisiune din partea lui Dumnezeu făcută celui ce crede în Cristos. Promisiunea include iertarea păcatelor, împăcarea cu Dum-

¹⁵ Trebuie evidențiat faptul că, la acest stadiu, Pavel nu pătrunde pe terenul teologic explorat de epistola lui Iacov. În prezentarea aceluiași episod, Iacov pretinde că jertfirea lui Isaac a însemnat modul concret de materializarea a credinței sale. Nu este aici locul pentru o comparație a celor două pasaje sau a celor două modalități în care Avraam este luat ca model de Pavel sau de Iacov. Este suficient să se afirme că exegeza biblică are ca obiectiv surprinderea și scoaterea în evidență nuanțele teologice ale fiecărui autor, iar nu uniformizarea sau armonizarea acestora. Majoritatea comentariilor recente tratează la unison acest aspect: Johnson, Luke Timothy. *The Letter of James*. AYBC. New York: Doubleday, 2005; McKnight, Scot. *The Letter of James*. NICNT. Grand Rapids: Eerdmans, 2011; Moo, Douglas J. *The Letter of James*. PNTC. Grand Rapids: Eerdmans, 2000.

nezeu, pecetluirea cu Duhul Sfânt, adopția în familia lui Dumnezeu, și multe altele.

Al doilea adevăr este legat de polivalența semantică a conceptului de credință. În uzanța Paulină, se regăsește atât ideea credinței în sensul unui act de credință, *fides qua creditur* – „credința care crede” – cât și cea a credinței în sensul adevărilor de crezut, *fides quae creditur* – „credința a ceea ce este (de) crezut”. Ambele aspecte sunt esențiale în a califica nu doar expresia „credința în Cristos,” ci orice alt pasaj biblic care tratează chestiunea credinței. Betz argumentează convingător că în acest pasaj, ambele aspecte sunt accentuate:

... este credința (*fides quae creditur*), al cărei conținut este “Cristos Isus,” sau mai corect: “Mesia este Isus.” Formula abreviată este foarte timpurie și păstrează caracterul mesianic al titlului Χριστός. Credința (*fides qua creditur*) că Mesia este Isus devine un canal care mediază „îndreptățirea” înaintea tronului de judecată al lui Dumnezeu, și nu „săvârșirea” faptelor Torei.¹⁶

A treia mențiune vizează implicațiile credinței. Credința în Cristos conferă un nou statut ontologic celui ce crede: credinciosul devine transpus într-o nouă realitate spirituală, surprinsă de Pavel în formula „în Cristos.” Deși formula apare în ambele expresii, „a crede în Cristos” și „a fi în Cristos,” cele două nu sunt echivalente; ele sunt însă inseparabile și se implică reciproc una pe cealaltă. Pavel tratează acest aspect mult mai pe larg în alte epistole,¹⁷ dar aici se găsește în formă em-

¹⁶ Betz, *Galatians*, 117.

¹⁷ Thate, Michael J., Kevin J. Vanhoozer, and Constantine R. Campbell, eds. *In*

brionară. Astfel, a fi „în Cristos” este formula preferată de Pavel pentru a face referire la statutul de „Creștin,” un termen neîntrebuințat de Pavel. Spre exemplu, când face referire la adunările creștine din Iudea 1:24, ele sunt descrise ca fiind adunările din Iudea care sunt „în Cristos”. Chiar mai important, Pavel împachetează în această expresie esența teologiei sale, „în Cristos” însemnând identificarea creștinului cu Cristos/Mesia, o unire a lui cu Cristos, până acolo încât, cel ce crede devine parte integrantă a (trupului) lui Cristos. În cel mai real și mai semnificativ sens, tot ce s-a întâmplat cu Cristos, adică patimile, răstignirea, moartea, îngroparea, învierea și înălțarea, aceste evenimente s-au întâmplat și cu cel ce este „în Cristos,” cu cel care este în unire cu Cristos.

În sfârșit, al patrulea aspect este legat de unul dintre cele mai importante aspecte ale teologiei lui Pavel. Credința, acel răspuns simplu (nu simplist) și sincer dat promisiunilor lui Dumnezeu în Cristos, deschide ușa pentru cea mai distinctivă și măreață manifestare a lui Dumnezeu în ființa umană: oferirea Duhului Sfânt spre sălășluire. Pavel nu manifestă nicio rezervă în a afirma că esența promisiunii făcute de Dumnezeu lui Avraam consta tocmai în persoana și lucrarea Duhului Sfânt.

Christ' in Paul: Explorations in Paul's Theology of Union and Participation. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014. A se consulta pentru Efeseni: Bruce, F. F. *The Epistles to the Colossians, to Philemon, and to the Ephesians.* NICNT. Grand Rapids: Eerdmans, 1984; Lincoln, Andrew T. *Ephesians.* WBC. Waco, TX: Word, 1990; iar pentru Coloseni: Dunn, James D. G. *The Epistles to the Colossians and to Philemon: A Commentary on the Greek Text.* NIGTC. Grand Rapids: Eerdmans, 1996; Moo, Douglas J. *The Letters to the Colossians and to Philemon.* Pillar New Testament Commentary. Grand Rapids: Eerdmans, 2008; O'Brien, Peter T. *Colossians and Philemon.* WBC. Waco: Word, 1982.

De aceea Îl și numește Duhul promis / făgăduit (3:14). Când în Gen. 12 Dumnezeu rostea lui Avraam promisiunea de a binecuvânta prin el toate popoarele / etniile pământului, pe Iudei și pe ne-Iudei, Dumnezeu avea în vedere dăruirea Duhului Sfânt tuturor descendenților spirituali ai lui Avraam, adică, tuturor celor ce cred, marca definitorie a patriarhului Avraam.

b. Faptele Legii

La prima vedere, expresia „faptele Legii” nu ar trebui să ridice probleme în interpretare, întrucât expresia pare să fie o referire la faptele „bune” făcute în conformitate cu cerințele Legii lui Moise. În spatele acestei expresii, însă, se ascunde una dintre cele mai mari reajustări teologice din ultimul secol, care vizează sensul atribuit acestei expresii de teologia Reformatoarelor. Aceștia susțineau, *grosso modo*, că expresia „faptele Legii” se referă la antecedentul vetero-testamentar al faptelor bune, care, în teologia Catolică, sunt necesare mântuirii. Exponenți ai „mântuirii prin credință, numai prin credință” (*Sola Fide*), Reformatorii găseau în această expresie tot ce este eronat și nebiblic în soteriologia Catolică, conform căreia mântuirea este conferită în baza credinței și a faptelor bune săvârșite de cel ce crede. Astfel, o dispută teologică semnificativă din sec. 15-16 a ajuns să fie grila hermeneutică prin care textele Noului Testament, în mod special textele Pauline, au ajuns să fie interpretate. Iudaismul NT a sfârșit prin a fi privit ca o religie a faptelor bune și a meritelor, o religie care oferea mântuirea oricărui Iudeu care făcea

„faptele Legii,” care prin „faptele bune” făcute în ascultare de Lege își dobânda viața, inclusiv cea veșnică. În acest context teologic, susțin Reformatorii, apostolul Pavel s-a ridicat împotriva conceptului de mântuire meritorie, și a militat pentru mântuirea doar în baza credinței în Cristos, doar a credinței și nu a faptelor bune, a faptelor Legii.¹⁸

Au fost necesare patru secole până la evidențierea fisurilor din interpretările de acest fel. Anticipată deja într-un articol faimos al lui K. Stendhal,¹⁹ revoluția „copernicană” în studiul Noului Testament avea să fie înfăptuită de E. P. Sanders, profesor de științe biblice la Universitatea McMaster, Ontario. În lucrarea sa de căpătâi,²⁰ scrisă după studiile de Iudaism rabinic urmate în Israel, profesorul Sanders îi acuză pe specialiștii de Nou Testament că operează nu cu o imagine reală a Iudaismului din sec. întâi, ci cu o caricatură a acestuia. Conform tezei sale, Iudaismul în general, și cu atât mai puțin cel din sec. Întâi, nu a fost considerat vreodată a fi o religie a faptelor bune. În economia Iudaismului, faptele bune nu joacă rolul pe care teologia creștină li-l atribuie. Conform lui Sanders, Iudeii nu au crezut niciodată ca sunt mântuiți prin fapte bune.

^{18.} Tradus în esență în mod echivalent de toate traducerile, cu unele nuanțe adăugate pentru mai multă claritate. Majoritatea traducerilor folosesc expresia „faptele Legii”; altele nuanțează suplimentar expresia: „faptele cerute de Lege” (tr. Sabou), „lucruri ale legii” (tr. Nițulescu), „(împlinirea) poruncilor Legii” (tr. WBTC), „cerințele legii mozaice” (tr. BVA).

^{19.} Stendahl, Krister. "The Apostle Paul and the Introspective Conscience of the West." *Harvard Theological Review* 56.3 (1963): 199-215.

^{20.} Sanders, E. P. *Paul and Palestinian Judaism: A Comparison of Patterns of Religion*. Philadelphia: Fortress Press, 1977.